

הילדים של עידן המידע

להמצאות טכנולוגיות, ובעיקר לאלו הקשורות במידע ובתקשורת, השפעות מרחיקות לכת על דרכי חברות ותקשורת, על אופני חשיבה ועל צורות למידה. לנוכח התמורות שחלו בתקשורת ובמידע מן המחצית השנייה של המאה העשרים עולה השאלה: מיהו הילד "החדש", הילד של עידן המידע?

"הילד החדש" לפי פוסטמן והילי

יהיה מי שיאפיין את "הילד החדש" לפי פוסטמן והילי: ילד הטלוויזיה, משחקי המחשב והווידאו.

הילד לפי פוסטמן (1986) הוא ילד שאיבד את ילדותו אבל מעולם לא הגיע לכלל בגרות. פוסטמן מתאר חברה שבה מבוגרים וילדים כאחד שוקעים בעולם של סרטים, תכניות טלוויזיה, מוזיקה ומשחקי מחשב ההורסים את הקסם שהיה לילדות בעבר. לדבריו של פוסטמן, מבוגרים הופכים לילדותיים יותר בעקבות הרדיפה אחרי תרבות הפופ, ואילו הילדים, שלהם נגלים כל "סודות" המבוגרים, ובעיקר אלה העוסקים באלימות ובמין, הופכים למבוגרים יותר כביכול. כביכול - משום שהם מבוגרים רק חיצונית, אך לא רגשית. על פי פוסטמן, המבוגר הוא שצריך לגלות לילד בהדרגה את עולם המבוגרים, ועליו לקבוע את התוכן, את המינון ואת העיתוי. שאם לא כן, רעיון הילדות ילך וייעלם.

בעקבות פוסטמן אומר העיתונאי סטיבן ברג (Berg, 2001) ש"הטלוויזיה מאדה את ההייררכייה שפעם הייתה למבוגרים על ילדים. תמונות משתלטות. הצופה פסיבי. שלא כמו ילד שלומד לקרוא ולהבין רעיונות

* פרופ' עדנה אפק בלשנית, חוקרת ספרות ואשת חינוך. מרצה במכללת דוד ילין. יוזמת ומובילה תכניות חדשניות בתחומי החינוך והתקשוב וביניהן תכנית הקשר הרב-דורי; שימור מורשת בסביבה טכנולוגית.

ומורכבויות בהדרגה, אין לומדים כיצד לצפות בטלוויזיה. אין איש נעשה מיומן יותר בצפייה בטלוויזיה בעקבות צפייה מרובה. התמונות שהטלוויזיה מקרינה הן פשוט שם, חופשיות לכול, למבוגרים ולילדים כאחד". עם היעלם ההפרדה בין מבוגר וילד מיטשטשים גם מושגים כמו "עצמאות" ו"אחריות", מושגים המבחינים בין ילד לבוגר.

פוסטמן מתאר חברה בסיכון, החיה בעולם מידרדר ושוקע, בלי ספרים, בלי סדר, בלי רצפים, עולם כאוטי נטול היגיון. מעולם התקשורת האלקטרונית, נטול הספרים והסדר, שהטלוויזיה שולטת בו, נעדרים הרצף, המוסר, הערכים, כל מה שיכול לתת משמעות וכסות לנפש העירומה. פוסטמן מצייר תמונה של ילדים שחיים באיזור הדמדומים שבין מציאות ואשליה. הוא מציג עולם שיש בו טשטוש גבולות מוחלט בין ילדים למבוגרים, והורים ומורים איבדו בו את סמכותם. בארץ שאין בה גבולות, אין בה מדרג ואין בה סמכויות, הילדים הולכים לאיבוד. בעולם שכזה ילדים הם רק דמויי מבוגרים, אבל הם נשארים תלתיים כל חייהם, ולעולם אינם מתבגרים באמת.

גם ג'יין הילי, מחברת הספר "מוח בסיכון: מדוע אין ילדינו חושבים" (Healy, 1990), רואה באור שלילי את ילד הטלוויזיה ומשחקי הוידאו והמחשב. בספרה טוענת הילי שהתלמידים של היום שונים שוני ניכר מן התלמידים בעבר: הם אינטואיטיביים וחכמים, אבל קשובים הרבה פחות לחומר מילולי. אין הם מרבים לקרוא ואין הם כותבים היטב, הקשב שלהם שברירי ודעתם מוסחת בקלות, הם חסרי סבלנות וסף התסכול שלהם נמוך. הילי טוענת שסביבות למידה ועבודה מסוימות יכולות ליצור שינויים במות. המוח יתפתח ויעבוד ביעילות רבה יותר באזורים שקיבלו יותר גירויים. כאשר המוח מתפתח, הוא זקוק לגירויים מסוימים בזמנים מסוימים. אם גירויים אלה נמנעים ממנו, מיומנות מסוימת תיפגם ואולי אפילו לא תתפתח כלל.

הילי קושרת ממצא זה להתפתחות הלשונית של הילדים כיום. היא טוענת שהילדים כיום מקבלים פחות גירויים לשוניים ומאשימה בכך בין השאר את הטלוויזיה. היא גם טוענת בספרה שאיש לא בדק את ההשפעות ארוכות הטווח של האזנה באוזניות סטריאו לעומת שיחה, או של משחק

במשחקי מחשב לעומת משחק חברתי פעיל, כמו למשל "קלס", קפיצה בחבל או "חמש אבנים", או של קלטות וידאו לעומת ספרים.

דון טפסקוט ודור הרשת

קטרוגם של פוסטמן והילי מופנה בעיקר כלפי הטלוויזיה. הילד שהם מתארים הוא ילד הטלוויזיה ומשחקי המחשב האלימים. לעומתם מציבים מי שבאים מהעולם העסקי, טפסקוט (Tapscott, 1998) ונגרופונטי (Negroponte, 1995) את ילד ההיי-טק והאינטרנט. זהו ילד אחר, שונה מהילד של הטלוויזיה.

השימוש בטלוויזיה מסתכם בצפייה פסיבית, ואילו השימוש במחשב ובאינטרנט אקטיבי ואינטראקטיבי. טפסקוט דן בעיקר באינטרנט ומציג תמונה אחרת לחלוטין של צעירים.

הילד של טפסקוט הוא ילד ש"נולד מן המחשב ומן האינטרנט". הוא שולט במיומנויות הטכנולוגיות ואוהב ללמוד. הוא סקרן, חוקר, משקיע, אחראי. אפשר שהוא לומד בדרכים עקיבות פחות ושיטתיות פחות מאלו המסורתיות, וקרוב לוודאי שאיננו לומד דווקא מה שדורשות תכניות הלימודים שמבוגרים כתבו. הוא לומד אחרת. ילד המחשב והאינטרנט מקבל אחריות, יוזם ועושה למען הזולת. הילד לפי טפסקוט הוא ילד אכפתי, תורם לאחרים, בוטה וחותר לשינוי ולשיפור המציאות מתוך היכרות עמה.

בדבר אחד אני מניחה שפוסטמן וטפסקוט יסכימו, והוא שלפנינו מציאות חדשה: הילדים של עידן המידע שונים מן הילדים של דורות קודמים שוני מהותי ורב משמעות. ההייררכייה שהייתה בין המבוגרים לילדים הולכת ונעלמת. פוסטמן רואה זאת לשלילה, טפסקוט - לחיוב.

דון טפסקוט הוא הנשיא של New Paradigm Learning Corporation ויושב הראש של Alliance for Converging Technologies. טפסקוט כתב ספרים אחדים העוסקים בשינויים בדפוסי החשיבה, העבודה והחינוך בעקבות התפשטות האינטרנט.

בספרו "Growing Up Digital" טפסקוט עוסק באפיון בני הנוער הרבים המהווים קבוצה גדולה בקרב ה"נטיזנס", אזרחי רשת האינטרנט.

את בני הנוער הרבים המאכלסים את הקטגוריה-מדינה החדשה, היא מדינת האינטרנט, מכנה דון טפסקוט בשם "דור הרשת". המטרה-מדינה הזאת, האינטרנט, היא ארץ האפשרויות החדשות והבלתי מוגבלות, והיא מושכת אליה מתיישבים חדשים מכל העולם, ובהם צעירים רבים.

מיהם בני דור הרשת?

ובכן,

הילד לפי טפסקוט הוא ילד סובלני.

מאחר שהרשת איננה יודעת הבדלי צבע, גיל, דת או מין, היא מקבלת כל אדם ומעריכה אותו על פי מה שיש לו לומר. היא מאפשרת צמיחה של דור סובלני יותר, פתוח ונעדר דעות קדומות (עד כמה שאפשר).

דור הרשת לפי טפסקוט הוא דור סקרן וחוקר.

הרשת החזירה לחיינו את הלמידה מתוך הרפתקה ועניין. מכיוון שהשימוש ברשת האינטרנט הוא שימוש אקטיבי ואינטראקטיבי (בניגוד לצפייה בטלוויזיה), הרשת מגבירה את הלמידה מתוך סקרנות וחקירה.

את הגורם הסקרני והחקרני הזה אימצה חברת ORACLE. החברה יזמה את תחרות THINKQUEST לילדים הבונים אתרי אינטרנט בנושאים לימודיים. עד היום נבנו כ-5,000 אתרים כאלה. את האתרים בנו תלמידים למען תלמידים, מורים וכלל ציבור הגולשים.

<http://www.thinkquest.org/library/index.html>

הסקרנות של בני דור הרשת עם הצורך שלהם להתבטא והעדר הציניות והחומרניות (בינתיים) מביאים אותם לבנות ולהקים אתרים בתחומי עניין מגוונים, לאו דווקא לימודיים, אתרים שהם מקימים לא פעם לטובת הכלל.

באפריל 1999 הקים אריה זילברשטיין, אז בן 12.5, את "בננה בום".

<http://www.boom.co.il/>

היום אריה, ה"מבוגר" בן ה-17, מנהל ועורך את האתר. האתר, כותב אריה בעברית תקנית, "מציע לגולשים אפשרויות אישיות ונוחות... ביניהן: יומן אישי, ספר טלפונים, להגדיר קישורים אישיים לגלישה נוחה יותר, אפשרות להתכתב עם חברי האתר ועוד. ב'בננה בוס'! תוכלו למצוא בין השאר: פורומים בראש צעיר, חדרי שיחה (צ'אט), מאגר בדיחות גדול, מאגר ענק של עבודות לבי"ס, מגזין איכותי עם כתבות שלכם - הגולשים, איזור משחקים הכולל כתבות וביקורות מעניינות וצייטים למשחקים, מועדוני מעריצים - ההזדמנות שלכם לפתוח מועדון מעריצים למי שאתם מעריצים, לשלוח גלויה וירטואלית לחבר, משחק טריוויה מהנה ומאתגר במיוחד ועוד".

 עוד אנחנו לומדים מטפסקוט כי דור הרשת הוא גם דור המשלב בין הומניזם, חברה וטכנולוגיה.
בני דור הרשת רגישים ועושים למען הזולת.

גייסון פרננדז ממומביי שבהודו הקים כשהיה בן 15 אתר שנותן תמיכה ומידע בנושאי ליקויי למידה לילדים, למורים ולהורים. האתר פועל בעשר שפות, ויש בו מידע רב ומעמיק על סוגים רבים של ליקויי למידה, הסבר על כל אחד מן הליקויים ופירוט דרכי טיפול.

<http://www.perceptivei.com/jason/jason2/LDkids/index2.htm>

 דור הרשת, אומר לנו טפסקוט, הוא דור בוטה. בידיהם נגישות למידע, והם חשופים למגוון דעות. לפיכך בני דור הרשת מביעים את דעותיהם בנחרצות ובלי חשש.

גיניור דניאל (16) ונואל מורילו (15) בחרו לחיות את חייהם הקשים בקול גדול: הם משתמשים באינטרנט כדי ללמד את העולם על מצוקת ילדי הרחוב באמריקה הלטינית.

נואל נזרק מביתו כשהיה בן 7 ונאלץ מאז לחיות ברחוב. עד מהרה היה לחבר בכנופיות הרחוב, IAS MARAS, עד שחולץ בעזרת עמותת CASA ALIENZA שמטרתה לשקם את ילדי הרחוב. לעמותת אתר שבו ילדי

הרחוב יכולים להשמיע את קולם. באתר מכתבים של ילדי הרחוב, סיפורם האישי, חלומותיהם ופחדיהם.

<http://www.casa-alianza.org/EN/voices/cartas/managua/francisco.shtml>

 טפסקוט מוסיף וטוען שבני דור הרשת הם ישירים, שונאי תלות וביקורתיים.

הם חושבים שהרבה ממה שהם רואים בטלוויזיה או שומעים ברדיו מוטה ונועד להשביע את רצון החברות הגדולות, ואילו הרבה מן המופיע באינטרנט הוא אנטי תזה לכך. בני דור הרשת משתמשים בנגישות שלהם למידע ולאמצעים לשם יצירת מידע והצגתו כדי להביע את דעותיהם ואת מחאתם.

אחד היתרונות של הטכנולוגיות החדשות, ובכללן האינטרנט, הוא השחרור מתלות. מקצועות שבאופן מסורתי היו בידי מבוגרים ואנשי מקצוע, כמו הדפסה, פרסום, גרפיקה והוצאה לאור, נמצאים בקצות אצבעותיהם של בני נוער וכל מי שברשותו מיומנויות המחשוב ויצירת האתרים.

האינטרנט, בין השאר, הוא גם הוצאה לאור. ואולם בהוצאה לאור המסורתית קובעת קבוצה נבחרת אם סיפור, שיר, מאמר או דעה יתפרסמו, ואילו כאן אין צורך בהסכמה מעין זו. ילדי דור הרשת מבינים זאת. הם חיים את חייהם בקול גדול ומעלים את יצירותיהם ואת דעותיהם לרשת.

 ולסיכום: דון טפסקוט מדגיש שדור הרשת הוא דור עצמאי הנמצא בפעילות מתמדת ואיננו רק "בורג קטן". אליבא דטפסקוט, עתיד דור הרשת לשנות את פני מערך העבודה, הלמידה והחברה.

פעילות מחוץ לרשת האינטרנט

בני דור הרשת אינם פועלים ותורמים מידיעותיהם וממרצם רק באופן וירטואלי; הם מחלקים מהידע שלהם גם במפגשים פנים אל פנים. בני דור הרשת מחזיקים בידע שנחוץ לכול: שליטה במיומנויות המחשוב והאינטרנט.

אנחנו מצויים בעידן חדש. זו הפעם הראשונה בהיסטוריה האנושית שילדים מחזיקים בידע הנחוץ גם למבוגרים. לפיכך, בעולם ההיי-טק, שבו ילדים מדברים "אינטרנטית" כשפת אם, רק הגיוני לנצל את ידיעותיהם ולהכשירם ללמד את השפה החדשה למבוגרים, שבשבילם שפת האינטרנט זרה וקשה. בבתים רבים ובבתי ספר רבים מלמדים ילדים את הוריהם את מיומנויות המחשוב והאינטרנט. זהו עידן חדש, עידן של היפוך ביחסים. תכנית "הטכנאים הצעירים" בכפר סבא מצביעה על היפוך ביחסים בין המורה לתלמיד ובין הילד למבוגר. התכנית התחילה ביזמת חטיבת הביניים "בר לב" בכפר סבא, והובילה אותה דורית בכר, היום המפקחת הארצית על מידענות ואתיקה.

בתכנית הזאת תלמידים בבית הספר חונכים מורים ומלמדים אותם בערבים את מיומנויות המחשוב והאינטרנט. ילדים אלה מלווים את המורים גם במהלך השיעורים, מסייעים למצוא אתרים בתחומי הדעת השונים, וכמו בבתי ספר רבים אחרים, פותרים תקלות נפוצות. התלמידים נותנים תמיכה טלפונית אחר הצהריים לתושבי כפר סבא. המוקד הטלפוני מציע לאוכלוסייה תמיכה בענייני חמרה, תכנה ואינטרנט.

תכנית הקשר הרב-דורי: קהילה בהדדיות

מרבית לדבר על הפער הדיגיטלי ולקשור בינו ובין פערים סוציו-אקונומיים. אבל הפער הדיגיטלי הוא גם פער בין הדורות. בצדה של מציאות תרבותית-תקשורתית-טכנולוגית משתנה זו משתנה גם המציאות הדמוגרפית של החברה שלנו. אעסוק כאן בעיקר באוכלוסיית בני הגיל השלישי שהולכת וגדלה במהירות ובהתמדה ומונה היום כ-800,000 נפש. אחוז קטן בקרב בני הגיל השלישי משתמש במחשב או גולש באינטרנט.

זו השנה השישית שברחבי הארץ פועלת תכנית שיזמה עדנה אפק, "תכנית הקשר הרב-דורי: שימור מורשת בסביבה טכנולוגית" (אפק, 2001). תלמידים בכיתות ה'ח' מלמדים את בני הגיל השלישי, בני 60-90 שנה, את מיומנויות המחשוב והאינטרנט. לאחר מכן הילדים והמבוגרים כותבים יחד פרק מסיפור החיים של המבוגרים: יחד הם מחפשים מידע באינטרנט, יחד הם סורקים תמונות, יחד הם מעצבים את הפרק, ומאוחר יותר יעלו אותו לאינטרנט.

תכנית "הקשר הרב-דורי" מאפשרת לצעירים להעצים את יכולותיהם ולפתור בעיות המתגלות במהלך ההוראה והלמידה. התכנית מפגישה בין קבוצות בקהילה ומקטינה פערים בחברה. המפגש בין קבוצות אוכלוסין והנתינה ההדדית מהווים דרך לאיחוי שסעים ולמניעה של התפתחות דעות קדומות.

ואכן, העבודה המשותפת של הצעירים מאוד עם המבוגרים מאוד מביאה להפרכת מיתוסים ודעות קדומות, הפרכת מיתוסים הקשורים בראייה סטראוטיפית של ילדים כלפי המבוגרים ושל המבוגרים כלפי הילדים. המפגש בין הילדים למבוגרים גרם לילדים לראות את המבוגרים בעיניים אחרות, לראות בהם יחידים ולא קבוצה.

כשנשאלו המורים הצעירים אילו ממחשבותיהם על המבוגרים בני הגיל השלישי והרביעי השתנו בעקבות המפגשים, הם אמרו כך:

"חשבתי שהמבוגרים לא מתעניינים באותם דברים כמוני. גילית שהם כן. גם ש' וגם אני אוהבות מיסטיקה וגם לאפות".
"יש לנו אותם תחומי עניין. נהנינו לקרוא את מה שכתוב (באינטרנט) וללמוד איך לעשות את זה. חשבתי שמבוגרים מתעניינים רק בסריגה".
"חשבתי שהם בכלל לא מתעניינים במחשב ובאינטרנט, אבל מסתבר שהם כן מתעניינים".

המפגש בתכנית הציג לפני הילדים עולם עמוק, רחב ומעניין, ולפני המבוגרים הציג המפגש את הילדים כך:

"יש בילדים ראשוניות, הם נותנים את כל כולם אחד על אחד".
"הילד נולד מן המחשב".
"הרכות שמורגשת כשהילד פונה".
"אני מרגישה כל כך משוחררת, כל כך כיף".
"חשבתי שהילדים של היום לא מגומסים, גסים, פראיים, וגילית ילדים נהדרים".

חינוך לערכים

לתכנית, לתהליך החינוכי, למפגש הבין-דורי ולעיצוב הקהילה החדשה "קהילת לומדים בהדדיות" יש חשיבות רבה מבחינת עולם הערכים שהם מקנים למשתתפים. אנשי חינוך רבים מצביעים על הצורך בחינוך לערכים ובקשר מוגבר לקהילה בעולם פוסטמודרני מתפורר ושסוע. התכנית של "הקשר הרב-דורי" משלבת את הידע של המורים הצעירים בטכנולוגיות המחשוב והתקשוב עם ערכים של התנדבות ונתינה, סובלנות, מחויבות והאכפתיות לזולת. אין זה ידע אקדמי, זוהי התנסות ממשית.

שימור הידע ההולך ונעלם

מצד אחד החברה שלנו מעריצה את הנעורים, אך מצד שני יש בה גם כמיהה למשהו שהיה פעם. אולי אפשר להסביר כמיהה זו דווקא על רקע הטכנולוגיה והחדשנות הבלתי פוסקים. ייתכן שזו כמיהה לערכים בלתי משתנים. יש תחושה של עייפות מהמהירות של השינויים, ויש רצון לחפש נרטיב שילך אתנו לאורך כל הדרך, נרטיב שיש לו משמעות של מעבר ל"כאן ועכשיו", שיחזיק מעמד, שלא ישתנה לנו לפני עינינו בכל רגע.

הנרטיב הזה מקשר בין עבר ועתיד, בין מה שהיה להווה ולמה שיהיה, ואותו יכול לתת לנו דור בני הגיל השלישי על סיפוריו וערכיו. **בתכנית הקשר הרב-דורי אנחנו משמרים את הידע ואת הנרטיבים ההולכים ונעלמים.**

פתגם אפריקני אומר: "כשמת אדם זקן, עולה ספרייה שלמה באש". בתכנית של "הקשר הרב-דורי" אנחנו באים לשמר ולהציל מן האש את הספריות המצויות בראשיהם של קשישים.

וכך אמרה תלמידה בכיתה ה' המשתתפת בתכנית:

"הסיפורים האלה של הקשישים לא נמצאים בשום מקום אחר. הם רק בראש של האנשים. זה היה מרתק וכל כך מעניין. כל פעם

כשהיינו גומרים את הפגישה זה היה כאילו יצאנו מארץ האגדות.
נכנסתי לעולם של דברים יפיפיים".

סיכום ודיון

התבוננות ביכולות ובעשייה של ילדים ובני נוער אלה, בני דור הרשת, מעמידה את המבוגרים לפני מציאות חדשה שבה המבנים ההיררכיים המסורתיים של הורים וילדים ומורים וילדים נסדקים ומתפוררים.

ב-1997 הגישה קבוצה של אנשי חינוך בראשות ג'ון אבוט מסמך לטוני בלייר שהציע שינויים מרחיקי לכת במערכת החינוך באנגליה. במסמך הדגישו הכותבים את הצורך "לגמול" בהדרגה לומדים מהתלות במורים וליצור סביבות לימודים חדשניות. וכך כתבו:

"הורות טובה מושתתת על עקרון הגמילה. הורות טובה מושתתת על העיקרון של ילתת לילד ללכת לדרכו, בדרכו. כל הורות טובה מפתחת את היכולות של הילד ומציידת אותו בכלים שיאפשרו לו, באופן מדורג, לפעול יותר ויותר בכוחות עצמו. הורות טובה מניחה שהכלים שנלמדו בעבר יהיו יעילים דווקא כאשר ייפגש הצעיר עם מצבים חדשים, שבהם לא נתקל קודם לכן. יש להחיל אותה גמילה גם על ההתפתחות האינטלקטואלית של הלומדים. על בתי הספר להיות בנויים כך שיהיה בהם תהליך דינמי שבו תלמידים נגמלים בהדרגה מהתלות במוריהם ובמוסדות, והם יתחילו לנהל בעצמם את לימודם מתוך שיתוף פעולה עם אחרים במצבים משתנים ומתוך שימוש במגוון של משאבים."

(את המסמך אפשר למצוא באתר האינטרנט:
<http://www.21learn.org/publ/tonyblair.html>)

ילדי דור הרשת הם ילדים שנגמלו מתלות אינטלקטואלית. במציאות החדשה הזאת, אומר אבוט, "אין הלומדים יכולים עוד להישמע לצווי זמן, מקום או תכנית לימודים קבועה ומוכתבת המציעה תכנים מצומצמים ומוגדרים מראש." במציאות החדשה הזאת הרבה מהמושגים של המבוגר ובעיקר של המורה נטרפים: משתנה משמעותם של מושגים כמו "קל וקשה", "קודם ואחר כך", "חשוב ולא חשוב", "למידה לשיעורין".

המורה אמון על סדר ומינון ידע, שבבסיסם עומדות הנחות יסוד של מבוגרים על מה קשה ללומד וללמוד ומה קל לו, ועל פיהן מסודרים ספרי הלימוד ותכניות הלימודים. בן דור הרשת פועל במערכת מורכבת, בלתי מדורגת, על-גילית, אינטראקטיבית ודינמית, ובה הוא הקובע לעצמו מה קל ומה קשה. בן דור הרשת מתעמק במה שמעניין אותו. הוא משתקע כל כולו במה שמעניין אותו. הוא הקובע לעצמו את הקצב, את התכנים, את המינון ואת משך הזמן.

ניקולס גרופונטי ניהל את מעבדת אמצעי התקשורת של MIT (המכון לטכנולוגיה במסצ'וסטס) והתפרסם בין השאר בשל הטור שהוא כותב בכתב העת "וויירד". הוא מראה שהלמידה באמצעות המחשב והאינטרנט היא למידה על ידי עשייה, וזו עצמה מהפכה. גרופונטי מדבר על המשחק במידע, על למידה מתוך חקירה הנובעת מהרצון של הלומד לגלות דברים בעצמו ובצורות הלמידה המתאימות לו (Negroponte, 1995).

כדי להגיע לפיתוח מורכבות ה"אני", אומר ציקמיהלי בספרו "זרימה" (Csikszentmihalyi, 1991), יש להשקיע את האנרגייה הנפשית, את הקשב ואת תשומת הלב במטרות מאתגרות ומחדשות.

הילדים המלמדים וחונכים ילדים אחרים, מבוגרים וקשישים, מורים והורים, בני דור הרשת היוצרים באינטרנט ומקימים אתרי אינטרנט מדהימים, פועלים לפי העקרונות האלה, עקרונות "הזרימה": לדעת ציקמיהלי הזרימה היא "החוויה האופטימלית" המצמיחה את ה"אני". הפעילות הזאת איננה מתבצעת מתוך רצון לשכר, לשם עמידה במבחנים או לקבלת ציונים, אלא משום שעצם ההתנסות היא השכר.

"החוויה האוטוטלית", אומר ציקמיהלי, "מעבירה את האדם המשתתף בה ממצב של ניכור למעורבות, משעמום לעניין, מאין-אונות לשליטה. והאנרגייה הנפשית פועלת לחיזוק ה"אני" ואיננה נותנת לו להיבלע בתוך מטרות לא לוי". זוהי התגשמות החלום החינוכי: למידה וחקר מתוך עניין אישי ורצון, בלא כפייה.

בספרו "מהפך העצמה" ניבא טופלר (1992) את התהליך שאנחנו נמצאים בעיצומו. הוא צפה שידע שהוחזק היטב בידי מומחים יחמוק משליטתם. טופלר דיבר על ההיסדקות של הסמכות והעצמה של מבנים בנוסח הישן. ואכן, המחשב והאינטרנט הביאו למהפך ביחסי הכוחות. היסדקות העצמה של המבוגרים מחוללת מהפכים ביחסים בין ילדים למבוגרים בבתים ובבתי הספר.

אבדן הסמכות כפי שהכרנו אותה בעבר מצד אחד והעצמה החדשה שניתנת בידי הילדים מצד שני נותנים בידינו הזדמנויות חדשות: למורים שבינינו ניתנת הזדמנות לבדיקה מחודשת של התפיסות החינוכיות שלנו: לפי אילו תאוריות אנחנו עובדים? מהו הבסיס התאורטי שלנו? עד כמה התאוריות הללו מתאימות לעידן טכנולוגיות המידע? נוסף על כך ניתנת לנו ההזדמנות לניצול היכולות הייחודיות של המחשוב והאינטרנט לפיתוח צורות למידה חדשות התואמות את היכולות המתפתחות והמשתנות של ילדים. עוד אנו זוכים להזדמנות לבדיקה מחדש של הקריטריונים שלנו בשאלה מיהו הלומד הטוב. אבל יותר מכול זוכים המורים וההורים בחובה, בצורך ובהזדמנות לחנך את בני הנוער שבידיהם ניתנה העצמה כך שידעו להשתמש בה תמיד אך ורק לטובה.

ביבליוגרפיה

אפק, עדנה (2001), *הקשר הרב זורי: שימור מורשת בסביבה טכנולוגית*, ירושלים, משרד החינוך והתרבות (הוצאה פנימית).

טופלר, אלבין (1992), *מהפך העוצמה*, תל אביב, מעריב.

פוסטמן, ניל (1986), *אבדן הילדות*, תל אביב, ספריית פועלים.

Berg, Steve (2001), "The Disappearance of Childhood", 8 Mar., <http://www.luminet.net/~wenonah/new/childhod.htm>

Csikszentmihalyi (1991), *Flow - The Psychology of Optimal Experience: Steps towards Enhancing the Quality of Life*, New York: Harper Perennial.

Healy, Jane M. (1990), *Endangered Minds: Why Our Children Don't Think*, New York: Simon & Schuster.

Negroponte, Nicholas (1995), *Being Digital*, New York: Alfred A. Knopf, Inc.

Tapscott, Don (1998), *Growing Up Digital: The Rise of the Net Generation*, New York: McGraw-Hill.

